

Identificarea factorilor protectori, corectori și de dezvoltare în vederea bunăstării, incluziunii și promovării sociale a romilor din România. O analiză pe baza lucrărilor de specialitate din anii 1990-2011

Salomea Popoviciu¹

Universitatea Emanuel din Oradea

Sursa: Revista Inovația Socială nr. 1/2009 (ianuarie-iunie) pp. 16-40

URL stabil: <http://www.inovatiасociala.ro/index.php/jurnal/article/view/...>

Publicată de: Institutul de Cercetare a Calității Vieții

Revista Inovația Socială este o revistă online creată în cadrul proiectului „Inovația Socială - Factor al dezvoltării socio-economice”, proiect coordonat de Prof.dr. Cătălin Zamfir în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții. Această revistă utilizează politica liberului acces la conținut, pornind de la principiul conform căruia cercetarea deschisă publicului sporește schimbul global de cunoaștere. Inovația socială este o revistă electronică pe care cititorii o pot urmări pe măsură ce este scrisă și pe care o pot scrie ei înșiși. Revista va avea o apariție bianuală, dar fără a avea o dată de apariție, ci un interval în care este scrisă. Astfel, în lunile ianuarie-iunie 2009 va fi scris primul număr. În perioada respectivă, pe platforma online vor fi publicate în timp real contribuțiile și dialogurile generate între cititori și contribuitori.

Prin accesarea articolelor din arhiva Revistei Inovația Socială indicați acceptarea termenilor și condițiilor de utilizare care sunt disponibile la adresa <http://www.inovatiасociala.ro/> care indică, în parte, faptul că puteți utiliza copiile articolelor doar pentru utilizare personală, necomercială. Vă rugăm să contactați redacția pentru alte tipuri de utilizare la adresa contact@inovatiасociala.ro.

Orice copie a materialelor din Revista Inovația Socială trebuie să conțină aceeași notă de drepturi legale, așa cum apar acestea pe ecran sau tipărite.

¹ meapopoviciu@yahoo.com

Identificarea factorilor protectori, corectori și de dezvoltare în vederea bunăstării, incluziunii și promovării sociale a romilor din România. O analiză pe baza lucrărilor de specialitate din anii 1990-2011

Salomea Popoviciu

Rezumat:

Lucrarea de față își propune să ofere cercetătorilor români și persoanelor active în domeniul științelor sociale, un document de referință care analizează și sintetizează literatura bibliografică existentă cu privire la etnicii romi din România în perioada 1990-2011. Noutatea adusă de această lucrare constă în oferirea unei abordări pozitive a identificării, nu doar a factorilor de risc în ceea ce privește sărăcia și excluziunea socială a romilor, sau a factorilor protectori (care favorizează bunăstarea și incluziunea socială a romilor) și corectori (care reduc riscul cu privire la excluziune și sărăcie), ci mai ales—și cel mai important—a celor de dezvoltare a valorilor din rândul etnicilor romi.

Cuvinte cheie: etnicii romi, factori protectori, factori corectori, factori de dezvoltare.

Abstract:

This paper aims to offer Romanian researchers and those active in social sciences, an informative document that analyzed and summarized the existing bibliographical literature on the Roma in Romania from 1990 to 2011. The novelty of this work is that it provides a positive approach that identified, not only the risk factors that may have led to poverty and social exclusion of the Roma, or protective (shown to promote well-being and social inclusion) and corrective (shown to reduce the risk of exclusion and poverty) factors, but also—and most importantly—developmental factors regarding ethnic Roma values.

Keywords: ethnic Roma, protective factors, corrective factors, developmental factors.

Introducere

Interesul pentru cercetarea cu privire la etnia romă a cunoscut o creștere în ultimii ani, în special după 1990 (Achim, 1998; Ionescu & Cace, 2000; Crișan, 1999; Foszto, 2009; Grigore et al., 2009; Mărginean et al., 2001; Nicolae, 2006a; Oprea, 2005; Preoteasa, Cace & Duminiță, 2009; Surdu & Surdu, 2006; Zamfir & Preda, 2002; Zamfir & Zamfir, 1993). Această preocupare a fost mobilizată atât de relansarea programelor universitare de sociologie, asistență socială, antropologie și psihologie cât și de apariția institutelor și centrelor de cercetare socială (e.g. Institutul de Cercetare a Calității Vieții, IMAS SA, Institutul Național de Sociologie) și implicarea organizațiilor și organismelor naționale și internaționale în susținerea financiară a acestor demersuri (e.g. Agenția Națională Pentru Romi, Banca Mondială, Salvați Copiii, Romani CRISS, UNICEF, Fundația Pentru Societate Deschisă, USAID). Așadar, s-au realizat numeroase studii, cercetări, rapoarte și sondaje de opinie care au avut ca subiect minoritatea romă din România, existând un număr mare și variat de observații, provocări și recomandări în acest domeniu. Ca urmare, se remarcă atât nevoia cât și utilitatea analizelor sistematice și comprehensive ale literaturii de specialitate care au scopul de a sintetiza informația și a obține o imagine de ansamblu cu privire la stadiul în care se află cercetarea asupra acestei minorități etnice.

Până în prezent există puține analize ale literaturii de specialitate cu referire la populația romă din România (Berevoescu et al., 2002; Foszto, 2008; Mărginean et al., 2001). În acest sens, fie s-au realizat liste complete ale lucrărilor dintr-o perioadă determinată care au avut ca obiect minoritatea romă din România, (Mărginean et al., 2001), fie s-au sugerat liste de lucrări reprezentative (i.e. liste bibliografice) în funcție de populația investigată (Berevoescu et al., 2002) sau tematicile abordate, ordonate în funcție de tipul publicației (i.e. volume monografice, studii științifice, rapoarte de cercetare, etc.) (Foszto, 2008). De exemplu, în prima analiză comprehensivă, realizată de o echipă de cercetători coordonată de Ioan Mărginean (2001), cele 160 de studii identificate cu privire la minoritatea romă au fost abordate prin prisma perspectivelor utilizate în cercetare. Astfel, autorii au notat faptul că lucrările care tratează aspectele ce țin de etnia romă pot fi clasificate în funcție de trei perspective majore. În primul rând, *abordarea socioeconomică* consideră că problemele cu care se confruntă anumite grupuri de romi sunt corelate cu sărăcia datorată unor aspecte precum: nivelul scăzut al veniturilor, slaba calificare profesională, rata scăzută de participare pe piața muncii, nivelul redus de educație și condițiile precare de locuire. În al doilea rând, *abordarea relației cu autoritățile și serviciile publice* sugerează că aspectele ce țin de discriminarea instituțională a romilor în relația cu autoritățile și serviciile publice sunt posibile efecte ale stereotipurilor și prejudecăților populației majoritare față de romi. În al treilea rând, *abordarea identitară* pleacă de la ipoteza că populația romă are o istorie aparte și un set de tradiții care formează o specificitate etnică, aspecte ce, pe de-o parte, determină problemele acestei minorități și pe de altă parte, ajută la identificarea soluțiilor potrivite "modului de viață specific romilor".

Lucrarea de față are ca obiectiv continuarea eforturilor depuse de echipele de cercetare care au inițiat aceste demersuri în crearea unor documente de referință care analizează și sintetizează literatura bibliografică existentă. Astfel, analiza inclusă în această lucrare furnizează date ce pot servi ca instrumente de orientare atât pentru persoanele active în domeniul științelor sociale, interesate de stadiul cercetărilor cu privire la problemele romilor din România, cât și celor motivați de îmbunătățirea situației romilor, care înainte de inițierea unor noi programe sau proiecte destinate acestei minorități etnice, doresc să cunoască observațiile, provocările și recomandările făcute de cercetătorii activi și cu experiență în domeniu. Noutatea adusă de această lucrare constă în oferirea unei abordări pozitive a identificării, nu doar a factorilor de risc în ceea ce privește sărăcia și excluderea socială a romilor, sau a factorilor protectori (care favorizează bunăstarea și incluziunea socială a romilor) și corectori (care reduc riscul cu privire la excludere și sărăcie), ci mai ales a celor de dezvoltare a valorilor din rândul etnicilor romi.

În ceea ce privește organizarea materialului, lucrările analizate au fost clasificate în funcție de factorii protectori, corectori și de dezvoltare analizați. În general, cercetările asupra populației romă pornesc de la premisa că romii constituie un grup social expus sărăciei și excluziunii sociale (Abraham, 2002; Bernard & Wilkens 2006; Fleck & Rughiniș, 2008; Moisă, 2011; Pop, 2011; Revenga, Ringold & Tracy, 2002; Zamfir & Zamfir, 2003). Așadar, multe studii identifică factorii de risc care apoi fie permit și încurajează fundamentarea unor programe de intervenție pentru comunitățile de romi (e.g. Zamfir & Zamfir 1993, Zamfir & Preda, 2002; UNPD & BRC, 2002) fie prezintă și analizează astfel de proiecte sau politicile publice care le susțin (e.g. Draguș, 2003; Duminică & Ivasiuc, 2010; Ionescu & Cace, 2006). Ideal, eforturile de prevenție și intervenție în situații de sărăcie, marginalizare și excluziune socială ar trebui să fie fundamentate pe baza cunoașterii cauzelor reale ale acestora. Din păcate însă, cauzalitatea este extrem de dificil de stabilit iar până în prezent, se pare că nu se cunoaște cauzalitatea nici unui factor de risc identificat în cercetări. Astfel, strategiile de prevenție și intervenție trebuie direcționate înspre modificarea sau chiar (pe cât posibil) eliminarea factorilor care se dovedesc a fi în mod consecvent asociați sărăciei și excluziunii sociale ale minorității romi și încurajarea factorilor protectori ai bunăstării și incluziunii sociale și corectori ai sărăciei și excluziunii sociale. Necesitatea acestui lucru este cu atât mai pregnantă cu cât consecvența unei asocieri indică probabilitatea unei asocieri cauzale. Astfel, dacă studiile de specialitate indică faptul că problematica analizată este prevalentă în societate, afectând profund și pe termen lung un număr semnificativ de persoane, intervenția pe baza factorilor de risc sau a celor protectori se justifică în ciuda lipsei unor dovezi clare cu privire la cauzalitate.

În lucrarea de față, s-au identificat problemele punctuale abordate în literatură, analizându-se modul în care acestea reflectă și întăresc o anumită imagine a romilor în societatea românească, în funcție de prezența și frecvența următorilor doi factori:

1. *factorii protectori*—considerați de specialiști ca având potențial profilactic cu rol în păstrarea unor condiții sociale, economice și culturale echilibrate, în vederea integrării sociale și a promovării bunăstării populației romi;
2. *factorii corectori*—considerați de specialiști ca având un potențial ridicat de reducere a riscului de sărăcie și excluziune socială a romilor.

De asemenea, s-a analizat rolul educației ca *factor de dezvoltare* a unei elite romi, definită ca un grup social format din indivizi ale căror performanțe sunt considerate superioare mediei grupului din care fac parte.

Metodă

Lucrările analizate au fost identificate, în primul rând cu ajutorul motoarelor de căutare existente pe Internet. În acest sens, s-a apelat la bazele de date internaționale: ProQuest, EBSCO, CEEOL, Index Copernicus, Scopus, Thomson Reuters, PsycINFO, Eric, PubMed și Google. De asemenea, a fost consultată rețeaua informațională oferită de WorldCat, în mod special pentru identificarea cărților de specialitate cu privire la populația romă. Termenii căutați au fost: *populația romă, țigani, minorități etnice, Romanian Romani, Romanian Gypsy, Romanian ethnic minorities*. Au fost excluse toate lucrările publicate înainte de 1990, articolele de presă, tezele de doctorat și lucrările de analiză genetică sau biologică a căror subiecți au fost de etnie romă. De asemenea, au fost selectate doar lucrări scrise în limba română sau engleză. În al doilea rând, au fost verificate referințele bibliografice

citare de articolele de specialitate din ultimii cinci ani pentru a se include lucrările relevante care au fost inițial omise. Astfel s-au identificat, în prima fază, un număr de 218 lucrări.

Pentru analiza de față, criteriile de includere a lucrărilor în eșantionul cercetării au constat în: (1) *descrierea sau analizarea* unor politici, programe sau măsuri care au potențialul de a duce la (sau care au contribuit la) bunăstare și incluziune; (2) *descrierea sau analizarea* unor politici, programe sau măsuri care au potențialul de a reduce (sau care au redus) sărăcia și excluziunea; (3) *explorarea* factorilor de dezvoltare care contribuie la promovarea unei elite a etnicilor romi.

Pe baza acestor criterii au fost selectate 144 de lucrări care au fost codate și analizate în funcție de următoarele variabile: (1) factorul identificat (cu referire la factorii corectori, protectori sau de dezvoltare); (2) caracteristicile populației țintă și anume dacă politicile, programele sau măsurile descrise au un caracter universal sau specific unui grup de risc; (3) problemele punctuale abordate (educație, sănătate, locuri de muncă, locuință, discriminare pe baza etniei sau etniei și genului, etc). În final, pe lângă abordările care pun accent mai degrabă pe "soluționarea problemelor" se propune o a treia abordare, complementară, și anume o perspectivă pozitivă a recunoașterii și promovării valorilor, talentelor și personalităților romi, sau în alte cuvinte, de cultivare, iar apoi de consacrare a elitelor romi.

Rezultate

Caracteristicile lucrărilor analizate sunt prezentate în tabelul 1. Numărul publicațiilor care tratează subiectele bunăstării, sărăciei, incluziunii sau excluziunii sociale a romilor a cunoscut o evoluție constant ascendentă. Dacă între 1990-2000 s-au identificat doar 11 lucrări (7,64%), între 2001-2005 numărul acestora a crescut semnificativ (la 31,94%) atingând punctul culminant în perioada 2006-2011 (60,42%). (Vezi tabelul 1).

Tabel 1. Caracteristici ale lucrărilor care au identificat posibili factori protectori, corectori sau de dezvoltare în ceea ce privește populația romă din România

<i>Variabilă</i>	<i>(n)</i>	<i>% Total</i>
Total	(144)	100
Anul publicației		
1990-1995	(4)	3
1996-2000	(7)	5
2001-2005	(46)	32
2006-2011	(87)	60
Factorii identificați		
Factorii corectori	(98)	68

Factorii protectori	(23)	16
Factorii de dezvoltare	(23)	16
Populația țintă		
Universal (programe, politici sau măsuri generale, pentru întreaga comunitate indiferent de etnie)	(59)	41
Grupuri la risc ridicat (cu accent pe populația romă)	(85)	59
Programe, politici sau măsuri țintă evaluate		
Evaluarea unui program/politică	16	11
Diagnoza nevoilor	42	29
Evaluare complexă	2	1
Fără evaluare	84	59
Problemele punctuale abordate		
Educație	70*	49*
Sănătate	38*	26*
Locuri de muncă	43*	30*
Locuință	28*	19*
Discriminare/relații interetnice	92*	64*
Infrastructură	26*	18*
Participare comunitară	57*	40*
Căsătorii timpurii	13*	9*
Abuzul exploatarea copilului	29*	20*
Elita romă	24*	17*

* Numărul total depășește 144 (100%) deoarece majoritatea publicațiilor abordează mai mult decât o singură tematică

Prezența și frecvența factorilor protectori în literatura de specialitate

Analiza de față a identificat o serie de factori protectori care, în urma cercetărilor, și-au dovedit potențialul de a promova bunăstarea și incluziunea socială. Aceștia sunt descriși și analizați într-un număr de 23 de publicații (vezi tabelul 2).

Tabelul 2. Publicații care descriu sau evaluează factori protectori

Publicații
Bădescu et al., 2007; Capoeru et al., 2007; Preda în Dobrică & Jderu, 2005; Duminică & Preda, 2003; Filipescu, 2009; Fleck & Rughiniș, 2008; Fosztó, 2007; Fosztó, 2009a, Fosztó, 2009b; Gross, 2006; Ionescu, 2011; Jigău & Surdu, 2002; Matache, 2009; Mudure, 2003; Nasture, 2005; OSI, 2007; Poșircă, 2009; Preoteasa, Cace & Duminică, 2009; Schneeweis, 2011; Seghedi, Gheorghiu & Hawke, 2011; Surdu & Szira, 2009; Vincze, 2010; Zamfir, 2003.

Factorii protectori identificați în publicațiile științifice constau în:

1. *politici* destinate incluziunii la mai multe nivele (educație, ocuparea pe piața muncii, sănătate, locuire, relații interetnice, etc.);
2. *programe* comprehensive de integrare educațională;
3. *proiecte* de facilitare a accesului romilor pe piața muncii.

În ceea ce privește politicile destinate promovării și incluziunii sociale, studiile arată că aducerea situației romilor pe agenda de lucru a oamenilor politici are câteva efecte pozitive. Rezultatele cercetărilor arată că Strategia Națională de Îmbunătățire a Situației Romilor facilitează participarea comunităților de romi la viața economică, socială, culturală și politică, chiar dacă aceste eforturi riscă să rămână izolate și nesustenabile, în condițiile în care coordonarea de la nivel național rămâne scăzută (Preoteasa, Cace & Duminică, 2009). Astfel, chiar dacă actorii și mecanismele de implementare există atât la nivel județean cât și local, mecanismele sunt deseori formale, iar actorii implicați nu dețin întotdeauna capacitatea de a lua decizii pentru rezolvarea problemelor. De asemenea, putem menționa că, în domenii precum: educația, ocuparea, sănătatea și locuirea, proiectul lansat în 2005—reprezentând prima inițiativă multinațională destinată exclusiv îmbunătățirii situației socio-economice a romilor din Europa—și anume "Deceniul de Incluziune a Romilor", ar putea avea un efect pozitiv (Bădescu et al., 2007), chiar dacă există pericolul unei implementări *ad hoc* (Nasture, 2005; OSI, 2007). Referitor la programele comprehensive de integrare educațională, studiile arată că educația, dovedindu-se a fi una dintre cele mai bune căi spre incluziune și bunăstare, trebuie stimulată prin măsuri directe. De exemplu, Seghedi, Gheorghiu, și Hawke (2011) au constatat, pe baza evaluării programelor asociației Ovidiu Rom, că educația timpurie este singura intervenție care produce o diferență semnificativă în creșterea ratelor de rămânere în școală a copiilor devaforizați. Astfel, stimulente precum alocația de stat, introducerea unor mese gratuite în școală pentru copiii săraci (nu doar cei romi) cuplate cu:

1. măsuri de promovare a unei modele sociale dezirabile de etnie romă (Jigău & Surdu, 2002);
2. oferirea unor modele de carieră de succes ale celor care urmează o școală (Preda, în Dobrică și Jderu, 2005);
3. diverse măsuri afirmative precum: "A Doua Șansă" (Capoeru, Pop & Vermeulen, 2007; Filipescu, 2009) sau discriminarea pozitivă precum alocarea unor locuri speciale în învățământul secundar și universitar pentru tinerii de etnie romă au efecte benefice pe termen scurt și lung (Surdu & Szira, 2009).

De asemenea, studiile indică faptul că acțiunile afirmative ar putea avea un efect pozitiv asupra stimei de sine a participanților, ajutându-i să aibă mai multă încredere în propriile abilități și să-și dezvolte capacitatea de luptă împotriva stigmatizării sociale (Surdu & Szira, 2009). Aceste efecte merită remarcate, având un potențial deosebit. Totuși, sunt necesare mai multe studii de evaluare a acestor programe, îndeosebi, în condițiile în care anumiți autori le contestă aplicabilitatea. De asemenea, trebuie menționat că educația nu este o metodă magică de a rezolva a stigmatizării și discriminării. Ea va funcționa numai dacă este corelată cu alte forme de emancipare socială, politică și economică (Fleck & Rughiniș, 2008).

În ceea ce privește proiectele de facilitare a accesului romilor pe piața muncii, rezultatele obținute de Duminică și Preda (2003) în evaluarea proiectului "Facilitarea accesului romilor pe piața muncii" implementat de Agenția de Dezvoltare Comunitară "Împreună" în parteneriat cu Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă arată că, prin eliberarea unor atestate și (re)calificarea în meserii cerute pe piața muncii, persoanelor de etnie romă li se poate facilita mai ușor accesul la un loc de muncă.

Un alt factor care, pe baza unor cercetări empirice pe eșantioane restrânse și nereprezentative, are potențialul de a fi protector este participarea romilor la activități religioase organizate. O serie de studii calitative indică faptul că prin convertire, individul (indiferent de etnie)

experimentează transformări profunde valorice, atitudinale și moral-comportamentale. (Fosztó, 2009b). În cazul romilor din România (și nu numai), se constată o tendință de convertire la cultul religios pentecostal (Gog, 2009). Studiile observă că trecerea la creștinismul evanghelic conduce la o schimbare a organizării sociale în ceea ce privește ordinea grupurilor locale și adoptarea unor valori sociale integrative (Fosztó, 2007, 2009b, Gog, 2009). Acest lucru are atât efecte pozitive cât și negative. Astfel, pe de-o parte, se nasc noi forme asociative care nu au existat anterior datorită unor animozități (în special între bărbați), iar aceste noi relații "între frații de credință" deseori depășesc barierele locale. De asemenea, anumite principii culturale, precum obligativitatea răzbunării, își pierd din valoare, păstrându-se însă aspecte legate de identitatea romilor. Datorită faptului că, în cazul convertirilor, comunicarea scrisă—ceea ce presupune cunoașterea cititului și practicarea acestuia în public în timpul serviciilor religioase—este o parte importantă a comunicării rituale, se remarcă o creștere a numărului de adulți și tineri romi convertiți care se deprind cu alfabetizarea (Fosztó, 2009b). Pe de altă parte, studiile surprind faptul că deseori romii convertiți se percep ca făcând parte dintr-o subcultură "elitistă", înțeleasă ca o încercare de monopolizare a autorității și puterii printr-o formă de dominație ideologică. În consecință, romii convertiți se pot considera "țigani mai buni" decât cei neconvertiți (Ries, 2007), iar relațiile intra-confesionale devin "superioare" și chiar exclusiviste față de romii "netransformați", creându-se un fel de "fraternitate religioasă" în care nu sunt primiți decât cei care îndeplinesc criteriile impuse de cultul religios (Fosztó, 2009b; Ries, 2007).

Prezența și frecvența factorilor corectori în literatura de specialitate

Pe lângă factorii protectori, în lucrarea de față au fost identificați și o serie de factori corectori care, în urma evaluării s-au dovedit a avea un efect pozitiv în reducerea sărăciei și excluziunii (vezi tabelul 3).

Tabelul 3. Publicații care descriu sau evaluează factori corectori

Publicații
Abraham, 2002; Alexandrescu, 2008; ANR, 2006; Balcanu, 2008; Berevoescu et al., 2002; Bitu & Morteau, 2009; Bleahu, 2006; Braham & Braham, 2000; Brearley, 2001; Bruni, 1995; Buhuceanu, 2002; Butler & Gheorghiu, 2010; Cace & Vlădescu, 2004; Cace, 2002a; Cace, 2002b; Cace, Proteasca & Irimescu, 2004; Cernat, 2011; Claude & Dimitrina, 2001; Cosma, Cucuș & Momanu, 2000; Costin, 2002; Cretan & Turnock, 2008; Cretan, 2009; Csepeli & Simon, 2004; Draguș, 2003; Duminică & Ivasiuc, 2010; Földeș & Covaci, 2011; Fosztó & Anastasoiaie, 2001; Ghecenco, 2011; Gheorghiu & Butler, 2011; Gherghely, 2004; Grigore et al., 2009; Hajnalka, 2011; Hossu, 2009; Ionescu & Cace, 2000; Ionescu & Cace, 2006b; Ionescu, 2005; Iordache, 2004; Ives & Oikonomidoy, 2010; Jderu, 2002; Kenrick, 1991; Kligman, 2001; Macri & Mihai, 2002; Magyary, 2011; Magyary-Fincze, 2007; Mark, 2009; Masseria et al., 2010; McDonald, 1999; Moisă, 2011; Morteau, 2009; Nicolae, 2002; Nicolae, 2006a; Nicolae, 2006b; Nicolae, 2009; O'Higgins & Ivanov, 2006; Olah & Bălțătescu, 2008; Olivera, 2010; OSI, 2004; OSI, 2005; Păfvăleanu et al., 2007; Pop, 2011; Popa, 2009; Racleș & Voicu, 2011; Rădulescu, 2002; Ram, 2010; Raț, 2005; Revenga, Ringold, & Tracy, 2002; REF, 2007a; Rorke, 2011; Rostaș, 2010; Rughiniș, 2002; Rughiniș, 2003-2004; Sandu, 2005a; Skotvedt, 2010; Solimene, 2010; Solimene, 2011; Stelian, 2009; Surdu, 2004b; Surdu, 2004c; Surdu & Surdu, 2006; Surdu, 2008; Surdu, 2011; Tamaș & Laslo & Gabor, 2009; Teampău, 2009; Temple, 2009; Tileaga, 2005; Tileaga, 2006a; Tileaga, 2006b; Tileaga, 2007; UNPD & BRC, 2002; Vincze, 2011a; Vincze, 2011b; Vincze, 2011c; Voicu & Popescu, 2009; Walker, 2009; Woodcock, 2007; Zamfir & Preda, 2002; Zamfir & Zamfir, 1993; Zoon, 2001.

Factorii corectori apar într-un număr de 98 de publicații (68%) și constau în:

1. *politici* de corectare a practicilor educaționale negative din trecut;
2. promovarea unor *practici* de planificare familială la romi;
3. *programe* speciale de asistență medicală, profilaxie și educație sanitară;
4. *politici* pentru îmbunătățirea condițiilor de trai ale romilor prin transfer social;
5. *măsuri* de reducere a prejudecăților și discriminărilor față de romi;
6. *politici* de includere a reprezentanților de etnie romă la diverse nivele sociale.

În ceea ce privește politicile de corectare a practicilor negative din trecut, putem oferi ca exemplu, politica de desegregare în școli inițiată în anul 2005. Ca urmare, studiile arată că numărul elevilor romi incluși în sistemul educațional a crescut semnificativ comparativ cu perioada 1989-1990 (Dobrică & Jderu, 2005). De asemenea, îmbunătățirea infrastructurii unităților școlare în care există peste 50% elevi romi (aceste școli se dovedesc a fi semnificativ inferioare), îmbunătățirea calității personalului didactic din mediul rural, și dotarea cu materiale didactice corespunzătoare duc la o scădere a discrepanței dintre mediul urban și cel rural în privința participării la educație și o creștere a calității educației în cazul celui din urmă (Dobrică & Jderu, 2005; Duminică & Ivasiuc, 2010). Alți factori care favorizează școlarizarea copiilor și care merită o analiză aprofundată sunt: nivelul mai ridicat de educație a mamei, salarizarea calificată a tatălui, dispersarea familiilor de romi în comunități cu un grad redus de omogenitate; un nivel decent de bunăstare familială (Dobrică & Jderu, 2005; Duminică și Ivasiuc, 2011). Datorită diferențelor, în ceea ce privește participarea școlară, dintre copiii romi bogați și săraci, măsurile luate trebuie adaptate la nevoile fiecărui grup. Marian Preda (în Dobrică și Jderu, 2005) notează că, dacă pentru cei bogați cauzele interesului mai redus față de educație sunt, mai degrabă, culturale și pe cale să fie diminuate pe termen mediu (și poate chiar eliminate pe termen lung), pentru cei săraci cauzele sunt preponderent sociale și determinate economic—dar perpetuate cultural, una dintre surse fiind, în anumite comunități, formarea unei "(sub)culturi ale sărăciei".

Referitor la practicile de planificare familială, studiile arată că femeile de etnie romă apreciază că ele au dreptul de a lua decizii în legătură cu sarcina lor (Berevoescu, et al., 2002). Mai mult, un sfert dintre femeile romi de vârstă fertilă intervievate (între 15-44 ani) au invocat necunoașterea metodelor familiale, chiar dacă au conștientizat nevoia lor de planificare familială și lipsa de educație și informare în acest domeniu. De asemenea, procentul celor care au invocat "lipsa banilor" ca motiv pentru lipsa de utilizare a contracepției a fost cu mult mai ridicat în eșantionul de romi față de eșantionul național (15.8% față de 0.5%). În aceste condiții, se remarcă receptivitatea ridicată față de acest subiect, ceea ce indică faptul că acest segment al populației poate deveni un potențial beneficiar al serviciilor de planificare familială.

Alți factori corectori sunt oferii de programele speciale de asistență medicală, profilaxie și educație sanitară. În acest sens, studiile indică faptul că angajarea unor persoane (și de etnie romă) care să lucreze ca mediatori comunitari pe probleme de sănătate ar putea avea un efect pozitiv în ameliorarea situației grupului de risc format din persoanele extrem de vulnerabile (indiferent de etnie), cu probleme grave de sănătate și cu o situație economică extrem de precară (Berevoescu, et al., 2002). Rezultatele studiilor arată că există un "grup de risc" caracterizat de venituri foarte mici (care în cel mai bun caz, acoperă doar strictul necesar), privat de hrană des sau foarte des, cu o alimentație deficitară, atât cantitativ cât și calitativ, și care locuiește în gospodării apreciate de operatorii de interviu ca sărace și foarte sărace. De exemplu, sunt studii care notează că într-o proporție de 60%, respondenții romi au declarat că în ultima lună cineva din gospodăria lor s-a dus la

culcare flămând (față de 12% din eșantionul nerom), iar numai 53% dintre copiii romi au haine de iarnă (față de 87% din neromi (Fleck & Rughiniș, 2008). De aceea, mediatorii comunitari pe probleme de sănătate și anumite programe, precum cantinele de ajutor social, pot oferi câteva soluții corectoare de protecție pentru cei săraci (Berevoescu, et al., 2002). Totuși, se remarcă nevoia de evaluări riguroase pre și post test pentru a avea date relevante cu privire la eficiența acestor intervenții.

Anumite studii propun, pe baza datelor cercetării, politici pentru îmbunătățirea condițiilor de trai ale romilor prin transfer social de la stat (Raț, 2005). Prin această politică s-ar putea corecta politicile de promovare a bunăstării prin testarea mijloacelor și politica venitului minim garantat din 2002, a căror eficiență a fost pusă sub îndoială de anumite studii (Pop, 2003; Stănculescu & Berevoescu, 2004; Teșliuc, Pop & Florescu, 2003). O altă măsură corectoare constă în implementarea unor inițiative de reducere a prejudecăților și discriminărilor față de romi. O astfel de măsură, care se dovedește a fi eficientă și la un cost redus, este mediatizarea unor imagini pozitive cu privire la persoanele de etnie romă. De exemplu, Cernat (2011) a descoperit, într-un experiment riguros condus, că expunerea la exemple pozitive cu privire la membrii unui grup extern (*out-group*) (în experiment autorul a inclus exemple pozitive cu privire la prietenia romantică dintre tineri români și romi sau tineri români și bulgari), este suficientă pentru îmbunătățirea atitudinilor cu privire la membrii grupului extern. Astfel, notăm efectele pozitive care s-ar putea dobândi prin portretizarea romilor într-o lumină pozitivă în mass-media—și nu predominant negativă, cum deseori se întâmplă (Balcanu, 2008; Tileagă, 2007; Nicolae 2006a). Un rol important în acest sens l-ar putea avea și organizațiile culturale precum: "Romano Kher", "Aven amentza", "Amare Rromentza", Organizația Femeilor Țigănci, sau jurnale de specialitate destinate promovării feminismului rom precum "Nevi Sara Kali", care ar putea contribui la scăderea prejudecăților și îmbunătățirea atitudinii grupului majoritar față de cel minoritar. De asemenea, într-un alt experiment psihologic, Ives și Oikonomidoy (2010) au descoperit că interacțiunile sociale duc la o scădere a distanței sociale percepute dintre persoanele rome și cele nerome. Așadar, introducerea unui program de educație prin cooperare ar putea avea rezultate pozitive în reducerea discriminărilor și prejudecăților în școlile de curând desegregate. Considerăm că, datorită importanței ridicate a succesului educațional, astfel de inițiative ar merita testate riguros într-un studiu pilot.

În ceea ce privește politicile de includere a persoanelor de etnie romă la diverse nivele sociale, se observă că lărgirea accesului romilor în rândul consiliilor locale este de mare utilitate, precum și dezvoltarea consilierilor romi de la nivelul inspectoratelor școlare și până la prefecturi sau direcțiile de muncă. Ca efect pozitiv putem aminti înființarea Agenției Naționale pentru Romi (ANR) care aplică, coordonează, monitorizează și evaluează măsurile de intervenție socială, descrise de Strategia Guvernului României de Incluziune a Romilor pentru perioada 2012-2020. Evaluări inițiale sugerează că această agenție ar avea anumite rezultate pozitive în facilitarea accesului persoanelor de etnie romă (cu accent pe categorii vulnerabile precum femeile sau tinerii) în obținerea unui loc de muncă prin programe precum "Bursa locurilor de muncă pentru Romi" (Cretan & Turnock, 2009). Totuși, programul a întâmpinat și greutăți, observă autorii, în deosebi datorită lipsei calificărilor necesare a multor romi, sau a motivației de angajare. Ca soluție, ANR a inițiat un program în 2007 de (re)calificare profesională, care deși părea promițător, a fost criticat în ceea ce privește eficiența (O'Higgins & Ivanov, 2006). De aceea, înainte ca astfel de programe să poată genera activități ale căror rezultate să dovedească efecte pozitive observabile și măsurabile, este nevoie de o evaluare realistă și riguroasă.

Rolul educației ca factor de dezvoltare a unei elite rome

Ceea ce se remarcă este că în literatura de specialitate se pune accent îndeosebi pe necesitatea măsurilor de protecție a populației rome și pe eforturile depuse în vederea corectării unor măsuri dovedite inadecvate. Aceste două abordări descrise în analiza de față prin *factorii protectori* și *factorii corectori* sunt, desigur, de o importanță deosebită, dar punând accent mai degrabă pe "soluționarea problemelor" ele nu sunt suficiente.

Astfel, apare nevoia pentru o a treia abordare, complementară, și anume o abordare pozitivă de cultivare și promovare a unei elite rome, prin identificarea *factorilor de dezvoltare*. Considerăm că doar prin promovarea modelelor pozitive, de succes, a etnicilor romi, se poate face trecerea de la perceperea "Celorlalți" ca o "problemă de rezolvat", la recunoșterea lor ca semeni ai noștri, membri ai unei umanități comune, care pot contribui atât la soluționarea problemelor sociale cât și la dezvoltarea comunității, în general. În acest sens, s-au analizat perspectivele literaturii de specialitate cu privire la elita romă și modalitățile de cultivare, dezvoltare, promovare, și consacrare a talentelor și performanțelor distinse din rândul romilor. Acest subiect al elitelor rome a fost abordat într-un număr de 23 de publicații (16%) (vezi tabelul 4).

Tabelul 4. Publicații care descriu sau evaluează factorii care contribuie la dezvoltarea elitelor rome

Publicații
Barany, 1998; Beck, 1993; Braga et al., 2009; Bunescu, 2007; Cace, 2007; Cretan & Turnock, 2009; Gamonte, 2009; Gheorghe et al., 2009; Gog, 2009; Grigoraș & Pescaru, 2002; Grigore, Neacșu & Furtună, 2007; Harbula, 2009; Ionescu & Cace, 2006a; Kotics, 1999; Marx, 2010; Oprea 2004, 2005; Ries, 2007; Rorke & Wilkens, 2006; Sarău, 2002; Surdu, 2010; Troc, 2002; Zamfir, 2003.

Literatura de specialitate, aproape universal, subliniază că cel mai mare obstacol în calea afirmării romilor a fost, și rămâne lipsa educației. Dacă literatura scrisă a fost pentru o perioadă lungă de timp inaccesibilă romilor, cu atât mai mult studiile de specialitate și cercetările cu privire la romi. Ca o consecință,

...s-au strecurat multe falsuri, multe fantezii, dar și multe prejudecăți sau clișee. Teorii rasiste laolaltă cu diverse ipoteze privind etnogeneza, limba, și chiar numele romilor, au rămas simple presupuziții, secole de-a rândul rămase fără vreun răspuns din partea romilor, pentru simplu motiv că nu știau ce fel de teorii sunt vehiculate pe seama lor (Mark, 2009)

În tot acest timp, romii au continuat să își ducă existența la limita umanului și în cele mai vitrege condiții. Subiectul cu privire la elita romă s-a conturat într-un context în care accentul a căzut deseori pe "problema romilor". Astfel, notează Letiția Mark (2009: 119):

Ani de zile disputele între diferitele organizații ale romilor, liderii de opinie, sociologii romi și neromi, aveau ca subiect "problema romilor," dacă e nevoie de o simplă abordare socială sau este o problemă politică, de recunoaștere și combatere a discriminării etnico-rasiale. Pentru cei mai mulți

cercetători, în anii din '90 "problema" constituia "o îngrijorare care derivă din ignorare", dacă parafrazăm titlul cunoscutei lucrări "Țigani între îngrijorare și ignorare".

Din cadrul oricărei populații defavorizate, există un număr de indivizi care se evidențiază de restul populației și ocupă poziții importante, de putere. Ei devin, astfel, reprezentanți importanți pentru întreaga minoritate, lideri. În România, liderii de etnie romă au adoptat diverse strategii în scopul de a crea o nouă imagine socială a minorității etnice de care aparțin, iar în literatura de specialitate (Grigore, Neacșu & Furtună, 2007; Marx, 2010) se desprind trei astfel de strategii:

1. *Naționalismul romantic*—unificarea grupului etnic în jurul unui rege (Ion Cioabă) sau împărat (Rădulescu Iulian).
2. *Religioase*—transformarea romilor "exotici" prin convertirea la cultele neoprotestante;
3. *Liberal-democratice*—crearea de partide politice, ONG-uri, asociații culturale și societăți caritabile.

În ceea ce privește elita romă a naționalismului romantic, studiile fie tratează subiectul romilor "cu palate"—subliniind că dintre aceștia unii au rămas tradiționali și patriarhali, iar alții au devenit moderni, dar tot patriarhali—fie dezbat rolul femeilor—soțiile sau fiicele acestor lideri romi (Gheorghe, et al., 2009; Mark & Vincze, 2009, 2010, 2011; Marx, 2010; Oprea, 2004, 2005). Părerea generală cu privire la elita romilor "cu palate" este sumarizată de Letiția Mark (2009) astfel:

Aceștia sunt foarte vizibili pentru că au dorit să devină astfel, după anonimatul și frustrarea trăită, mai ales în anii comunismului (...). Acești romi au vrut să sfideze, "să arate" lumii care îi disprețuia, în care ești apreciat "după ceea ce ai și nu după ceea ce ești". [Ei] stârnesc invidia celorlalți și amplifică ura. Romii nu au câștigat prestigiu prin avere, ci ură amestecată cu teamă și, în continuare, dispreț și respingere, răspândită asupra tuturor, chiar dacă nu fac parte din această "castă".

Totuși, studiile arată că în anumite comunități tradiționale statutul economic determină rangul de "lider" sau "reprezentant" al romilor. Astfel, romul cel mai bogat, care conduce o afacere prosperă și care este membru al unei familii numeroase are șansele cele mai ridicate de a deveni liderul comunității (Marx, 2010).

O a doua categorie a elitei romi este cea religioasă, care acționează îndeosebi în cercurile neo-protestante (Gog, 2009; Ries, 2007). Ceea ce se observă este că un număr tot mai ridicat de lideri religioși romi înființează instituții de cult în care se predică și se cântă în limba romani. Acești lideri adoptă un discurs religios care contribuie la crearea unei coeziuni a grupului și o creștere a stimei de sine etnice (Grigore, Neacșu & Furtună, 2007: 44) De exemplu, se predică faptul că poporul rom este iubit de Dumnezeu într-un mod special fiindcă a fost exclus și marginalizat timp de secole, iar această experiență îl ajută să cunoască și să se identifice cu suferința Mântuitorului, care a fost de asemenea, alungat, fără un loc al lui. În consecință, fiind iubit de Dumnezeu, poporul rom află că va avea un loc de cinste în "Împărăția Cerească". Acest mesaj este bine primit de romii care se simt excluși și marginalizați în societate, și care acum găsesc o nouă cale de afirmare (Grigore, Neacșu & Furtună, 2007). Participarea la slujbele bisericești are un rol aparte în comunitatea romilor care

doresc să se simtă acceptați și apreciați atât în grupul lor intern cât și de comunitatea majoritară (Kotics, 1999).

O a treia categorie a elitei române este cea a liberalismului democratic. Letiția Mark (2009:119) notează că după căderea regimului ceaușist, odată cu avântul schimbării, entuziasmul afirmării de sine a răbufnit și în rândul romilor, când o mână de intelectuali romi au avut inițiativa organizării civice sau politice, au încheiat alianțe și sociități adresate Guvernului și campanii în mass media pentru recunoașterea romilor ca minoritate. Aceștia au pledat pentru o reconstrucție identitară. Accentul pus pe re-descoperirea identității nu trebuie, însă, înțeles ca o încercare de anulare a intervențiilor sociale sau a proiectelor pentru îmbunătățirea situației sociale a romilor, fiindcă acestea trebuie să funcționeze complementar. Desigur, asumarea unui profil etnic, practicarea și dezvoltarea unei culturi proprii este un drept care trebuie garantat cu fermitate și sprijinit, iar asumarea unei afiliere etnice și dezvoltarea culturii face parte din libertatea și responsabilitatea propriei fiecărei etnie. Dar, o responsabilitate principală este și pentru asigurarea unui suport pentru dezvoltare și pentru accesul la bunurile și serviciile unei societăți civilizate. Astfel, majoritatea neromă are rolul de a dezvolta capacitățile minorităților defavorizate pentru a obține o viață prosperă și eficientă într-un mediu social-economic activ, în mod special în contextul comun al Europei (Zamfir, 2003).

Această idee a reconstrucției identitare a devenit și un obiectiv politic pentru mișcarea intelectualității române care depune eforturi pentru valorizarea "imaginii" române, nu doar în plan social ci și în plan ideologic și academic. De asemenea, ideologia "descoperirii identității" a fost promovată și de noua generație de tineri intelectuali romi care au beneficiat de politicile afirmative (Ionescu & Căce, 2006a).

Studiile de specialitate care tratează subiectul elitei române sau a liderilor romi notează importanța educației ca factor de dezvoltare, atât în ceea ce privește " imaginea " și cultura română, cât și afirmarea pe plan socio-economic. În acest sens, o parte a elitei române descrie rolul pe care l-a avut încurajarea educației de către părinți (e.g. Căce, 2007: 111-115). De asemenea, educația este un factor important de dezvoltare și datorită potențialului pe îl are în responsabilizarea individului de acțiune în beneficiul populației de romi.

În România, prima măsură afirmativă de tip instituțional pentru etnia română a avut loc în 1992, constând în asigurarea de locuri speciale în învățământul superior pentru candidații de etnie română. Astfel, s-au acordat 10 locuri speciale la Asistență Socială în cadrul Universității din București, acțiune prin care s-a urmărit crearea unei elite care să preia rezolvarea unora dintre problemele cu care se confruntă această minoritate (Gamonte, 2009). Programul a început să capete contur și a fost preluat în anii următori de universitățile din Cluj, Iași și Timișoara. Astfel, în 1998 existau aproximativ 40 de locuri acordate studenților romi în învățământul superior, iar în scurt timp acest număr s-a extins la 140, și la opt universități. Măsura a continuat să fie imitată și de alte universități, astfel încât, din anul 2002 aproximativ 400 de locuri pe an sunt acordate tinerilor romi. În consecință, o parte importantă a liderilor intelectuali romi au beneficiat de oportunitățile generate de această măsură afirmativă (Căce, 2007: 96-100).

Măsurile afirmative în domeniul educațional cuprind și alte inițiative ale Ministerului Educației în colaborare cu diversele ONG-uri de profil și programe PHARE precum: alocarea de locuri în liceele pedagogice pentru formarea viitorilor învățători romi, introducerea în învățământul românesc a unor ore de limba și istoria romilor, cursuri universitare de limba romani, formarea gestionarilor pentru problematica română și introducerea lor în inspectoratele școlare, organizarea

unor concursuri naționale școlare de limba romani, deschiderea unor grădinițe bilincve și programe de formare la distanță a cadrelor didactice care predau limba romani.

Totuși, elita intelectuală formată prin politici afirmative, nu are la dispoziție, încă, un material bogat "despre romi din perspectiva romilor". Atât în privința istoriei scrise despre romi, cât și a literaturii sau a studiilor și cercetărilor cu privire la romi, vocea romilor nu este încă suficient reprezentată. Ca o consecință, de multe ori și atunci când romii "reușesc să se exprime, sunt constrânși să o facă prin modurile dominante de exprimare" Mark (2009: 126). Acest lucru este cu atât mai pregnant cu cât elita romă cuprinde în mare parte romi asimilați, sau românizați, care au devenit lideri (mai mult sau mai puțin) recunoscuți doar după 1990. Acești romi s-au format în perioada comunistă, în care școala a fost accesibilă copiilor romi, și astfel, idealurile socialiste de egalitate și uniformitate a avut și câteva efecte benefice în acest domeniu. În consecință, mulți dintre actualii lideri romi au recunoscut că sunt romi doar după 1990 (Cace, 2007: 116-117).

Ulterior, un număr semnificativ dintre aceștia au învățat sau re-învățat limba romanii, au creat sau preluat din simbolurile rome (e.g. steagul sau imnul rom) de puțin timp. În acest context, poziția de elită, dobândită în urma performanțelor educaționale și/sau sociale deosebite, poate facilita, în anumite cazuri, o anumită rezervă în afirmarea publică a propriei identități etnice: "Eram puține fete [studente] pe piață, romnițe, care și-au recunoscut identitatea și care vroiau să facă ceva nu pentru ele, ci pentru comunitate" (citată de Cace, 2007: 117). De asemenea, există și o strategie de "ocultare a identității etnice" a romilor proveniți din comunități tradiționale și bogate care au reușit să dobândească un statut social superior (Grigore, Neacșu & Furtună, 2007: 45). Aceștia pot păstra anumite valori ale *Rromanipen*-ului, precum limba romani, dar doresc să oculteze semnele vizibile ale identității rome, precum portul tradițional sau denumirile rome ale afacerilor.

Desigur, această abordare nu este împărtășită de toate elitele rome. De exemplu, sociologul Nicolae Gheorghe se caracterizase pe sine ca fiind un cercetător al sociologiei care luptă pentru idealul de a identifica un spațiu în care romii să-și trăiască identitatea etnică fără nici un prejudiciu" (Beck, 1993). Înainte de a activa pentru drepturile romilor, Gheorghe își amintește că, fiind copil, deseori, a încercat să fugă de etichete și de constrângerile discriminării sociale dar fără succes. Educația a primit-o din partea mamei care a insistat să-l crească diferit de „țigani asimilați" (Beck, 1993: 175-178).

Cazul său, chiar dacă atipic, nu este izolat. Există, de exemplu, câteva femei rome intelectuale care combină promovarea valorilor rome cu cercetare academică precum, de pildă Delia Grigore. De asemenea, anumite femei rome s-au organizat "întâi ca ariergardă a organizațiilor de bărbați, apoi s-au 'emancipat' și chiar au preluat rolul de lideri independenți." (Mark, 2009: 122-123). Unele, împreună cu o serie de studente, au început să poarte costumul tradițional, iar în scopuri de vizibilitate și reprezentare au introdus chiar și o modă a fustelor țigănești. Totuși, numărul elitelor rome care cunosc cultura romilor și fundamentele care dau esența identității etnice și care doresc să afirme identitatea etnică a romilor este încă scăzut. De aceea, apar anumite critici cu privire la "elita romă" care se grăbește să preia orice perspectivă *gagicano* (neromă) fiindcă între afirmarea ca minoritate etnică și acceptarea de a fi tratat ca un grup vulnerabil, cea din urmă variantă are șanse mai mari de a genera finanțarea unor programe sau proiecte de integrare socială. Astfel, atât liderii ONG-urilor cât și elitele rome din domeniul politic au fost acuzați că se folosesc de instrumentele oferite de discursurile europene pentru avansarea propriilor interese sociale, economice și/sau politice (Barany, 1998; Bunescu, 2007; Cretan & Turnock, 2009; Grigore, Neacșu & Furtună, 2007; Marx, 2010; Troc, 2002). Uneori liderii romi care asigură contactul cu reprezentanții celorlalte categorii sociale—îndeosebi, persoane cu rol de decizie la nivel administrativ, social, economic și politic—împrumută de la aceștia comportamente și un stil de viață diferit de al celor pe care îi reprezintă. În mod ironic, observă Laura Surdu (2010), citându-l pe Goffman (1963)

”reprezentanții nu mai sunt reprezentativi”, ajungând să-și piardă caracteristicile de origine și generând o serie de *bias*-uri prin faptul că nu mai fac parte din categoria pe care o reprezintă și nu mai știu nevoile populației stigmatizate din rândul căreia s-au desprins. Pentru liderii romi asimilați, reprezentarea unui segment devaforizat poate însemna ieșirea de sub expunerea la stigmat, sau o strategie de a face față propriei stigmatizări—ceea ce Surdu (2010) numește ”profesionalizarea stigmatului”. Această situație dă naștere la o elită care nu are o viziune romă și care contribuie, mai mult sau mai puțin, la această tendință a tinerilor romi intelectuali de neasumare a identității etnice.

Dorița de afirmare a dreptului la identitate și cultură, a dreptului de a fi o minoritate etnică și nu doar o ”problemă socială” este de înțeles și de admirat, constituind un drept fundamental al oricărui individ, indiferent de etnie. Totuși, observația academicianului român Cătălin Zamfir (2003) merită redată: ”Ciclul recunoașterii etnice nu s-a încheiat. Evident. Dar mult mai important este ciclul modernizării. Mai importantă decât depășirea excluziunilor pe teme etnic este promovarea incluziunii pe teme umane”. Astfel, trebuie conștientizat faptul că o comunitate modernă este multireligioasă, multietică, multisocială ca stil de viață, iar accentul într-o astfel de comunitate cade mai puțin pe izolări social-culturale rigide și mai mult pe interacțiune și comunicare. În aceste condiții problema nu se pune în funcție de câștig sau învingere ci pe colaborare și respect și pe acceptarea realității că ”deși profiluri etnice comune sunt de natură să ofere o anumită coerență a profilului societății, interesele social-economice și politice globale tind să creeze unități care merg dincolo de identificarea etnică strictă” (Zamfir, 2003). Modernizarea, însă, nu înseamnă asimilare, ci mai degrabă schimbare și dezvoltare în ceea ce privește contextele sociale, culturale, economice, tehnologice și politice. Astfel, se poate argumenta că în plan principal trebuie plasată dezvoltarea capacităților de afirmare într-o lume modernă în care schimbările sunt tot mai accelerate. În aceste condiții, asumarea profilului etnic și dezvoltarea și promovarea culturii, identității, limbajului și istoriei minorităților este un drept care trebuie garantat și sprijinit, dar complementar cu încuajarea modernizării. În același timp, într-o evoluție socială normală, liniștită (fără conflicte interetnice) ostilitățile dobândite de la o istorie tulbură și rezervele și tensiunile (artificial?) moștenite se pot, și să sperăm că se vor diminua.

Concluzii

În lucrarea de față s-au identificat prezența și frecvența factorilor protectori și corectori descriși și analizați în literatura de specialitate. Astfel, pe de-o parte, ca factori protectori s-au remarcat: (1) politicile destinate incluziunii la mai multe nivele (educație, ocuparea pe piața muncii, sănătate, locuire, relații interetnice, etc.); (2) programele comprehensive de integrare educațională și (3) proiectele de facilitare a accesului romilor pe piața muncii. Pe de altă parte, factorii corectori identificați au fost: (1) politicile de corectare a practicilor educaționale negative din trecut; (2) promovarea unor practici de planificare familială la romi; (3) programele speciale de asistență medicală, profilaxie și educație sanitară; (4) politicile pentru îmbunătățirea condițiilor de trai ale romilor prin transfer social; (5) măsurile de reducere a prejudecăților și discriminărilor față de romi; și (6) politicile de includere a reprezentanților de etnie romă la diverse nivele sociale.

În acest sens, rezultatele obținute sugerează câteva aspecte semnificative. În primul rând, până în prezent, cele mai multe lucrări au avut un obiectiv de diagnoză, folosind metode calitative și/sau cantitative, pentru a investiga starea de fapt a situației romilor din România. Pentru acest lucru, unele lucrări au avut eșantioane reprezentative la nivel de țară (e.g. Zamfir & Preda, 2002; Zamfir & Zamfir, 2003). Aceste lucrări, folosind ca instrument ancheta sociologică, au furnizat date rigurose colectate cu valoare deosebită în stabilirea unor strategii pe termen scurt și lung în vederea ameliorării stării de sărăcie și excluziune a romilor. Alte lucrări au avut eșantioane nereprezentative,

mai reduse, optând astfel, pentru metode calitative de investigare. Așadar, au fost publicate studii de caz, interviuri în profunzime, modele de bună practică, focus-grupuri și observații participative, care oferă o înțelegere mai aprofundată, uneori chiar intimă, a problemelor cu care se confruntă diversele categorii sociale de etnie romă, sau care explică modalitățile de implementare a politicilor, măsurilor sau programelor întreprinse de diverse organizații sau instituții publice (e.g. Crețan, 2009; Ionescu & Căce, 2000, 2006; Magyary-Vincze, 2007; Nicolae, 2006a, 2006b, Oprea, 2004-2005, Pop, 2011).

În al doilea rând, se remarcă o lipsă a evaluărilor comprehensive pre-test și post-test a măsurilor și programelor destinate romilor, care să folosească fie ancheta socială înainte și după implementare, fie experimentul. Aceste studii ar fi extrem de importante deoarece ele ar oferi o validare (sau invalidare) a diferitelor măsuri, astfel încât s-ar putea identifica mai clar strategiile care reduc factorii de risc (și în ce măsură), sau care promovează bunăstarea/incluziunea.

Ultima parte a lucrării a analizat rolul educației ca *factor de dezvoltare* a unei elite rome, definită ca un grup social format din indivizi ale căror performanțe sunt considerate superioare mediei grupului din care fac parte. În această secțiune s-a argumentat faptul că, pe lângă abodările care încearcă să rezolve și să corecteze "problemele romilor", este nevoie și de o abordare pozitivă de cultivare și promovare a unei elite rome. Prin promovarea modelelor pozitive de succes a etnicilor romi și prin recunoașterea rolului educațional în afirmarea acestora, considerăm că se poate face trecerea de la perceperea "Celuilalt" ca o "problemă de rezolvat" la recunoașterea sa ca făcând parte dintr-o minoritate etnică și dintr-o "umanitate comună". În acest sens, s-au prezentat câteva dintre mărturiile și experiențele de viață ale unor indivizi care fac parte din această categorie a "elitei rome", observându-se o varietate de perspective asupra "modelelor de succes", de la "romii românizați" și până la romii care luptă pentru afirmarea "identității rome". În toate exemplele oferite, însă, se remarcă rolul central jucat de educație și importanța dezvoltării capacităților moderne (cu păstrarea și valorizarea nuanțurilor etnice) de afirmare într-o lume în schimbare.

Limitări ale analizei

Analiza de față a literaturii de specialitate are, ca orice altă lucrare, și o serie de limitări care trebuie luate în considerare în interpretarea rezultatelor. O primă limitare este datorată metodologiei de selecție a lucrărilor incluse în eșantion. Prin selectarea exclusivă a lucrărilor cu vizibilitate în bazele de date internaționale, accesate prin intermediul Internetului, s-au exclus o serie de studii și cercetări care ar fi putut influența rezultatele analizei. Astfel, lucrările incluse nu îndeplinesc criteriul exhaustivității, aspect dovedit și de faptul că, de pildă, studiul condus de Mărginean (2001) a indentificat, printr-o altă metodă de culegere a datelor (utilizarea rețelei de contacte din toate zonele importante ale țării) un număr de 160 de studii doar în perioada 1990-2001. Spre deosebire de acel studiu, de altfel, cu o valoare incontestată, lucrarea de față a optat pentru criteriul "vizibilității" pe Internet din rațiuni date de accesibilitatea internetului, verificabilitatea rezultatelor analizei de față, și certificarea calității studiilor publicate în jurnale indexate în baze de date internaționale.

O a doua limitare este dată de *bias*-ul autorilor în teoretizarea lucrărilor în funcție de factorii corectori, protectori și de dezvoltare. Datorită faptului că această clasificare nu aparține autorilor diverselor publicații incluse în eșantion, s-ar putea argumenta că ea este mai degrabă impusă artificial de autorii prezentului studiu și nu evidențiată în mod natural, organic. Totuși, odată ce a fost conceput cadrul conceptual, s-a încercat o limitare a erorilor datorate subiectivismului prin

codarea individuală a publicațiilor de către cei doi autori ai lucrării de față, iar acolo unde s-au semnalat inadvertențe, publicațiile au fost resupuse analizei până la uniformizarea codărilor.

Asumând aceste limitări, considerăm că alegerea metodologiei respectă rigurozitatea științifică impusă de o astfel de lucrare. Astfel, analiza furnizează date ce pot servi ca instrumente de orientare atât pentru persoanele active în domeniul științelor sociale interesate de stadiul cercetărilor cu privire la populația romă din România, cât și celor motivați de cunoșterea și activarea, întâi, pentru îmbunătățirea situației romilor, și apoi pentru dezvoltarea culturii și identității rome într-o lume modernă.

Bibliografie

- Abraham, P. (2002). Implication of Ministry of Internal Affairs to Improve the Roma Situation. *Revista de Asistență Socială* 4-5: 147-152.
- Achim, V. (1998). *Țigani în istoria României*. București: Editura Enciclopedică.
- Alexandrescu, G. (2008). *Copiii Rromi*. Raport de cercetare Salvați copiii. Online la: http://salvaticopiii.ro/upload/p000600010001_raport_romi_complet.pdf (Accesat în Ianuarie, 2012) Anghel, 1999a
- Anghel, R. G. (1999). Integrare sau segregare? În F. Pozony & R. G. Anghel (coordonatori) *Modele de conviețuire în Ardeal. Zabala*. Cluj-Napoca: Asociația Etnografică Kriza Janoš.
- ANR, 2005-2015. *Deceniul de incluziune a romilor*. Guvernul României: Agenția Națională pentru Romi. Online la: [http://www.anr.gov.ro/docs/rapoarte/Raport_un_an_de_Presedentie-deceniul%20\(ro\).pdf](http://www.anr.gov.ro/docs/rapoarte/Raport_un_an_de_Presedentie-deceniul%20(ro).pdf) (Accesat în Ianuarie, 2012).
- Balcanu, A. (2008). Romany Issue(s): The images of Romanian Gypsies at home and abroad. *Journal of Global Cultural Studies* 4: 64-82.
- Barany, Z. (1998). Ethnic mobilization and the state: The Roma in Eastern Europe. *Ethnic and Racial Studies* 21 (2): 308-327.
- Bădescu, G., Grigoraș, V., Rughiniș, C., Voicu, M. & Voicu, O. (2007). *Roma inclusion barometer*. Open Society Foundation. Online la: <http://www.soros.ro/en/documente.php?document=69> (Accesat în Ianuarie, 2012).
- Beck, S. (1993). Racism and the formation of a Romani ethnic leader. În G. E. Marcus (Coordonator) *Perilous stated, conversations on culture, politics and nations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Berevoescu, I., Căce, S., Costin, D. S., Ile, S., Mărginean, I., Nicolae, D. A., Preda, M., Surdu, M., Șerban, M., Voicu, M. & Zamfir, C. (2002). *Indicatori privind comunitățile de romi din România*. București: Editura Expert.
- Bitu, N. & Morteau, C. (2009). *Drepturile copilului sunt negociabile? Cazul mariajelor timpurii în comunitățile de romi din România*. Romani CRISS, UNICEF. Online la: <http://www.unicef.ro/&files/drepturile-copilului-nu-sunt-negociabile.pdf> (Accesat în Ianuarie 2012)
- Bleahu, A. (2006). Mecanisme ale excluziunii de la serviciile de sănătate, cu accent pe problematica romilor. *Calitatea Vieții XVII* (1-2): 25-39.

- Braga, A., Catrina, A., Gamonte, S., Neaga, D., Andreescu, G. (2009). Ce spune un dialog cu soțiile de romi? *Nevi Sara Kali* 1: 85-94.
- Braham, M. & Braham, M. (2000). Romani migrations and EU enlargement. *Cambridge Review of International Affairs* 13 (2): 97-116.
- Brearley, M. (2001). The persecution of Gypsies in Europe. *American Behavioral Scientist* 45 (4): 588-599.
- Bruni, L. (1995). Living on the edge. *Index on Censorship* 324 (4): 9-12.
- Buhuceanu, F. (2002). Roma Minority Social Status. Regional study. *Revista de Asistență Socială* 4-5: 166-170.
- Bunescu, I. (2007). EU Eastern enlargement 'Conditionality' of minority protection as a political opportunity for Romanian Roma. *In-Spire: Journal of law, politics and societies*. Online la: http://www.in-spire.org/archive/Previousib0206_2007_Romanian_Roma.pdf (Accesat în Ianuarie, 2012).
- Burtea, V. (2002). *Romii în sincronia și diacronia populațiilor de contact*. București: Editura Lumina Lex.
- Butler, M. J. R. & Gheorghiu, L. (2010). Exploring the failure to protect the rights of the Roma child in Romania. *Public Administration and Development* 30 (4): 235-246.
- Cace, S. & Vlădescu, C. (2004). *Starea de sănătate a populației roma și accesul la serviciile de sănătate*. București: Editura Expert.
- _____ (2002b). Implicarea în muncă a copiilor romi. *Revista de Asistență Socială* 4-5: 144-146.
- _____ (2007). *Accesul romilor pe piața muncii: Aspirații, factori și strategii de reușită*. București: Editura Expert.
- _____ (coordonator) (2002a). *Copiii romi care muncesc și familiile lor - Caracteristici socio-culturale și condiții de viață*. București: Editura RO MEDIA.
- _____, Preoteasa, A. M. & Irimescu, F., (2004). Copiii romi care muncesc. Studiu de caz în localitatea Calvini, jud. Buzău, Iulie 2001. *Calitatea Vieții* XV (1-2): 71-84.
- Capoeru, L., Pop, V. & Vermeulen, P. (2007). *Raport de monitorizare și evaluare a programului "A doua Șansă"* Online la: <http://www.acces-la-educatie.edu.ro/index.php?module=uploads&func=download&fileId=353> (Accesat în Ianuarie, 2012).
- Cernat, V. (2011). Extended contact effects: Is exposure to positive outgroup exemplars sufficient of is interaction with ingroup members necessary? *Journal of Social Psychology* 151 (6): 737-753.
- Claude, C. & Dimitrina, P. (2001). *State of impunity: Human Rights Abuse of Roma in Romania. Country Reports Series*. Budapest: European Roma Rights Center. Online la: <http://www.paveepoint.ie/pdf/RomaImpunity.pdf> (Accesat în Ianuarie, 2012)
- Corneille, O. & Leyens, J.F. (1997). Categorii, categorizare socială și esențialism psihologic. În R.Y. Bourhis & J.F. Leyens (coordonatori). *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri*, Iași: Polirom, 32-52.
- Cosma, T., Cucos, C. & Momanu, M., (2000). The education of Roma children in Romania. Description, difficulties, solutions. *Intercultural Education* 11 (3): 281-288.
- Costin, S. D. (2002). Aspects of Concern Regarding the Childhood of Roma People. *Revista de Asistență Socială* 4-5: 135-143.

- Crețan, R. & Turnock, D. (2008). Romanian's Roma population: From marginality to social integration. *Scottish Geographical Journal* 124 (4): 274-299.
- _____ (2009). The gypsy minority in Romania: A study in marginality. *Romanian Journal of Geography* 53: (1).
- Crișan, N. (1999). *Țigani, mit și realitate*. București: Editura Albatros.
- Csepeli, G. & Simon, D. (2004). Construction of Roma identity in Eastern and Central Europe: Perception and self-identification. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30 (1): 129-150.
- Dickersin, K. (1990). The existence of publication bias and risk factors for its occurrence. *JAMA* 263 (10): 1385-1359.
- Dobrică, P. & Jderu, G. (2005). *Educația școlară a copiilor romi. Determinări socio-culturale*. UNICEF. București: Editura Vanemonde. Online la: http://www.unicef.ro/&files/educatie_romi.pdf (Accesat in Ianuarie 2012).
- Dragus, C. (2003). O realitate socială. Cazul comunei Mihail Kogalniceanu - Constanța. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială* 2.
- Duminică, G. & Ivasiuc, A. (2010). *O școală pentru toți? Accesul copiilor romi la o educație de calitate*. UNICEF. București: Editura Vanemonde. Online la: http://www.unicef.ro/&files/o_scoala_pt_toti.pdf (Accesat in Ianuarie, 2012).
- _____ & Preda, M. (2003). *Accesul romilor pe piața muncii*. București: Editura Cărții de Agribusiness. Online la: http://www.agentiaimpreuna.ro/files/publicatii/Accesul_romilor_pe_piata_muncii.pdf (Accesat in Ianuarie, 2012).
- Easterbrook, P. J., Berlin, J. A., Gopalan, R., Matthews, D. R. (1991). Publication bias in clinical research. *Lancet* 337 (8746): 867-872.
- Filipescu, C. (2009). Revisiting minority integration in Eastern Europe: Examining the case of Roma integration in Romania. *Debate: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe* 17 (3): 297-314.
- Fleck, G. & Rughiniș, C. (2008). *Vino mai aproape. Incluziunea și excluziunea romilor în societatea românească de azi*. București: Editura Dynamics.
- Földes, M. E. & Covaci, A. (2011). Research on Roma health and acces to healthcare: state of the art and future challenges. *Journal of Public Health*. Online la: <http://www.springerlink.com/content/w16x402197655177/> (Accesat în Ianuarie, 2012)
- Fosztó, L. & Anastasoae, M. V. (2001). Romania: Representations, public policies and political projects. În Guy, W. (coordonator). *Between Past and Future: The Roma of Central and Eastern Europe*. University of Hertfordshire Press.
- _____ (2007). Revitalisation of diverging rituals in Eastern Europe: The case of Roma and Gadze in a Transylvanian Village. *The Antropology of East Europe Review* 25 (2): 121-131.
- _____ (2008). *Bibliografie cu studiile și reprezentările despre romii din România. Cu accentul pe perioada 1990-2007*. Cluj-Napoca: Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.
- _____ (2009a). *Colecție de studii despre romii din România*. Cluj Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale: Kriterion

- _____ (2009b). Conversion narratives, sincere hartes and other tangible signs. *Communicating Religious Change among the Transylvanian Roma. Transitions XLVIII (2): 109-132.*
- Furtună, A. N. (2007). În loc de început. În D. Grigore, M. Neacșu & A. N. Furtună (coordonatori). *Rromii...În căutarea stimei de sine: Studiu introductiv*. UNICEF. București: Editura Vandemonde. Online la: <http://www.unicef.ro/&files/raport-amare.pdf> (Accesat în Ianuarie 2012).
- Gamonde, S. (2009). Influența politicilor afirmative asupra succesului social al femeii rome. *Nevi Sara Kali 1: 147-156*
- Ghecenco, D. (2011). Evicted, relocated and looking for a decent housing. *Nevi Sara Kali 3: 140-151.*
- Gheorghe, C., Mocanu, C. & Zamfir, A. M. (2009). Perspective diferite asupra realității: femeile rome salariate. *Nevi Sara Kali 1: 168-183.*
- Gheorghiu, L. & Butler, M. Jr. (2011). What's the effect of the public policies on the Roma women in Romania? *Nevi Sara Kali 3: 152-155.*
- Ghergely, D. (2004). Anti-discrimination legislation in Romania: Moving toward enforcement and implementation. În E. Rekosh & M. Sleeper (Coordonatori) *Separate and unequal. Combating discrimination against Roma in Education*. Public Interest Law Initiative. Online la: http://pilnet.org/component/docman/doc_download/27-separate-and-unequal-combating-discrimination-against-roma.html (Accesat în Ianuarie 2012).
- Gog, S. (2009). Post-Socialist Religious Pluralism. How do Religious conversions of Roma fit into the wider Landscape. From Global to Local Perspectives. *Transitions XLVIII (2): 93-108.*
- Grigoraș, V. & Pescaru, D. (2002). Community Development in Traianu-Ialomița. *Revista de Asistență Socială 4-5: 130-134.*
- Grigore, D., Neacșu, M. & Furtună, A. N. (2007). *Rromii...În căutarea stimei de sine: Studiu introductiv*. UNICEF. București: Editura Vandemonde. Online la: <http://www.unicef.ro/&files/raport-amare.pdf> (Accesat în Ianuarie 2012).
- _____, Neacșu, M., Sărău, G., Tacea, F., Furtună, A.N., Putineanu, D. & Enache, I. (2009). *Evaluarea politicilor publice educaționale pentru romi*. Buzău: Editura Alpha MDN. Online la: http://www.unicef.ro/&files/evaluarea-politicilor-publice-educationale-pentru-rromi_2.pdf (Accesat în Ianuarie 2012).
- Gross, P. (2006). A Prolegomena to the study of the Romani media in Eastern Europe. *European Journal of Communications 21 (4): 477-497.*
- Hajnalka, H. (2011). Experiences of ethnic and gender discrimination. *Nevi Sara Kali 3: 72-84.*
- Hamilton, D. L. & Rose, T. L. (1980). Illusory correlation and the maintenance of stereotypic beliefs. *Journal of Personality and Social Psychology, 39: 832-845.*
- Harbula, H. (2009). "Suntem prima generație de mediatori școlari". Interviu cu mediatoarea școlară Catița Varga. *Nevi Sara Kali 1: 190-199.*
- Hossu, I. E. (2009). Ceilalți și eu..adică, noi. *Nevi Sara Kali 1: 157-166.*
- Ionescu, M. & Cace, S. (2000). *Practici pozitive în comunitățile de romi*. București: Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună”.
- _____ & Cace, S. (2006a). *Politici publice pentru romi. Evoluții și perspective*. București: Editura Expert.

- _____ & Cace, S. (2006b). *Politici de ocupare pentru romi*. București: Editura Expert.
- _____ (2005). Diversity of public policies for Roma, of social actors and their complementarities. *Revista de Asistență Socială* 3-4: 8-22.
- _____ (2011). Costurile incluziunii romilor din România până în 2010. *Revista Inovația Socială* 2. Online la <http://www.inovatiiasociala.ro/index.php/jurnal/article/viewFile/116/126> (Accesat in Ianuarie 2012).
- Iordache, L. (2004). Anti-Discrimination laws at work in Romania. În E. Rekosh & M. Sleeper (Coordonatori) *Separate and unequal - Combating discrimination against Roma in Education*. Public Interest Law Initiative. Online la: http://pilnet.org/component/docman/doc_download/27-separate-and-unequal-combating-discrimination-against-roma.html (Accesat in Ianuarie 2012).
- Ives, B. & Oikonomidoy, E. (2010). Cultural attitudes of Romanian Youth. *International Journal of Education* 2 (1): 1-18.
- Jderu, G. (2002). Romanians about Roma, Roma about Romanians. *Revista de Asistență Socială* 4-5: 111-116.
- Jigău, M. & Surdu, M. (Coordonatori) (2002). *Participarea la educație a copiilor romi. Probleme, soluții, actori*. București: Editura MarLink.
- Kenrick, D. (1991). Gypsies. *Criminal Justice Matters* 6 (1): 8-9.
- Kligman, G. (2001). On the social construction of "otherness": Identifying "The Roma" in post-socialist communities. *Review of Sociology* 7(2): 61-78.
- Kotics, J. (1999a). Integrare sau segregare? În F. Pozsony F. & R. G. Anghel (coordonatori). *Modele de conviețuire în Ardeal. Zabala* (pp. 122-137) Cluj-Napoca: Asociația Etnografică Kriza Janos.
- Macri, G. & Mihai, A. (2002). Center for training Roma parents for educational activities involvement. *Revista de Asistență Socială* 4-5: 126-129.
- Magyary, N. (2011). Gender order and work within a Roma community from the city of Cluj. *Nevi Sara Kali* 3: 110-139.
- Magyary-Vincze, E. (2007). Reproducing inequalities through reproductive control: The case of Romani Women from Romania. *The Anthropology of East Europe Review* 25 (2): 108-120.
- Mark, L. (2009). Re-descoperirea valorilor identitare. *Nevi Sara Kali* 1: 118-127
- Marx, T. (2010). 'Roma-elite' and the problem of re-presentation. *Romani Mobilities in Europe. Multidisciplinary perspectives*. Oxford: International Conference. Refugee Studies Centre, University of Oxford. Online la: <http://academos.ro/sites/default/files/bibliodocs/207/conferenceproceedings1.pdf> (Accesat in Ianuarie 2012).
- Masseria, C., Mladovsky, P. & Hernández-Quevedo, C. (2010). The socio-economic determinants of the health status of Roma in comparison with non-Roma in Bulgaria, Hungary and Romania. *European Journal of Public Health* 20 (5): 549-554.
- Matache, M. (2009). Gender equality, sense of belonging, both. *Nevi Sara Kali* 1: 45-59.
- Mărginean, I., Preoteasa, A.M., Precupețu, I. & Cace, S. (2001). *Cercetări cu privire la minoritatea romă*. București: Editura Expert.
- McDonald, C. (1999). Roma in the Romanian educational system: Barriers and leaps of faith. *European Journal of Intercultural Studies* 10 (2): 183-200.

- Medve, A. & Cace, S. (2001). *Măsurile de protecție socială pentru populația romă*. București: Echosoc, Ctalactica, Open University Subotica. Online la: http://www.catalactica.org.ro/files/masuri_de_protectie_sociala_pentru_populatia_roma.pdf (Accesat în Ianuarie 2012).
- Moisă, F. (2011). The challenge of social inclusion of Roma. Poverty or discrimination approach? *Revista de Asistență Socială* 3.
- Morteanu, M. M. (2009). O perspectivă generală asupra mariajelor timpurii în România. *Nevi Sara Kali* 1: 101-10.
- Mudure, M. (2003). From the Gypsies to the African Americans. *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 4: 58-73. Online la: http://www.jsri.ro/old/html%20version/index/no_4/mihaela_mudure-aticol.htm (Accesat în Ianuarie, 2012).
- Nasture, F. (2005). *Comparing Romanian Policies on Employment: Lessons for the Roma Decade*. Cultural Centre O Del Amencia. Report for EUMAP. Online la: http://www.romadecade.org/files/downloads/Employment%20Resources/nasture_2005.pdf (Accesat în Ianuarie 2012).
- Neacșu, M. (2007). "Românizarea" romilor. În D. Grigore, M. Neacșu & A. N. Furtună (coordonatori). *Rromii...În căutarea stimei de sine: Studiu introductiv*. UNICEF. București: Editura Vandemonde. Online la: <http://www.unicef.ro/&files/raport-amare.pdf> (Accesat în Ianuarie 2012).
- Nicolae, D. A. (2009). Exclusion from the housing of the Roma population. *Revista de Asistență Socială* 3-4.
- Nicolae, V. (2002). Romanian Gypsies. *Peace Review* 14 (4): 385-393.
- _____ (2006a). Words that kill. *Index on Censorship* 35 (1): 137-141.
- _____ (2006b). Fourth arm of the state. *Index on Censorship* 35 (3): 91-97.
- O'Higgins, N. & Ivanov, A. (2006). Education and employment opportunities for the Roma. *Comparative Economic Studies* 48:6-19.
- Olah, Ș. & Bălătescu, S. (2008). Social Needs and Social Services for Roma Communities. Qualitative Study in Oradea. *Revista de Asistență Socială* 3-4.
- Olivera, M. (2010). Interrogating the doxa about Roma migrations: The realities of Romanian Roma in Parisian area. *Romani Mobilities in Europe. Multidisciplinary perspectives*. Oxford: International Conference. Refugee Studies Centre, University of Oxford. Online la: <http://academos.ro/sites/default/files/bibliodocs/207/conference-proceedings1.pdf> (Accesat în Ianuarie 2012).
- Oprea, A. (2004). Re-envisioning social justice from the ground up: Including the experiences of Romani women. *Essex Human Rights Review* 1 (1): 29-39.
- _____ (2005). The arranged marriage of Ana Maria Cioabă, intra-community oppression and Romani Feminist ideal: Transcending the „Primitive Culture” argument. *European Journal of Women's Studies* 12 (2): 133-148.
- OSI (Open Society Institute) (2004). *Monitorizarea implementării la nivel local a Strategiei Guvernamentale pentru îmbunătățirea Situației Romilor din România*. Open Society Institute. Online la: http://www.soros.org/initiatives/roma/articles_publications/publications/romap_20040927/romi.pdf (Accesat în Ianuarie 2012)
- _____ (2005). Current Attitudes Toward the Roma in Central Europe: A Report of Research with non-Roma and Roma Respondents. Online la:

http://www.soros.org/initiatives/roma/articles_publications/publications/attitudes_20050901/romasurvey_2005.pdf (Accesat in Ianuarie 2012).

_____ (2007). *Acces egal la educatie de calitate pentru romi*. (vol. 1). Online la: http://www.soros.org/initiatives/roma/articles_publications/publications/equal_20070329/romania2_20070329.pdf (Accesat in Ianuarie, 2012).

Păfvăleanu M., Pricop Z., Azoică D., Boiculese L. V., Cozma A., Pintilie M., Grigoraș R. C., Nechita E. & Herescu D., (2007). Questionnaire regarding the self perception of health status and attitude to family planning of the roma population in Iași county. *Revista Medicochirurgicală a Societății de Medici și Naturaliști din Iași*, 111 (1): 265-269.

Pons, E. (1999). *Țigani din România*. București: Editura Compania.

Pop, F. (2011). The minimum income guarantee as policy based intervention towards labor market integration of rural Roma population. An exploratory study using the capability approach. *Revista de Asistență socială* 3.

Pop, L. (2003). *Imagini instituționale ale tranziției*. Iași: Polirom.

Popa, R. M. (2009). Meanings and uses of intersectionality in public policy. *Nevi Sara Kali* 1: 70-80.

Poșircă, L. (2009). Managementul riscurilor culturale în integrarea femeilor rome pe piața muncii. *Nevi Sara Kali* 1: 184-190.

Preoteasa, A.M., Cace, S. & Duminică, G. (2009). *Strategia Națională de Îmbunătățire a Situației Romilor*. București: Editura Expert.

Racleș, A. & Voicu, Ș. (2011). Labor market access and cultural consumption among Roma women: The frames of multiple discriminations. *Nevi Sara Kali* 3: 98-109.

Ram, M. H. (2010). Interests, norms and advocacy: Explaining the emergence of the Roma onto the EU's Agenda. *Ethnopolitics* 9 (2): 197-217.

Rat, C. (2005). Romanian Roma, state transfers, and poverty. *International Journal of Sociology* 35 (3): 85-116.

Rădulescu, A. (2002). Health mediators: their role in Roma community development. *Revista de Asistență Socială* 4-5: 153-156.

REF (Roma Education Fund) (2007b). *Advancing education of Roma in Romania*. Online la: http://www.romaeducationfund.hu/sites/default/files/publications/romania_report.pdf (Accesat in Ianuarie, 2012).

Revinga, A., Ringold, D., & Tracy, W. M., (2002). *Poverty and ethnicity: A Cross-Country study of Roma poverty in Central Europe*. World Bank Technical Paper.

Ries, J. (2007). 'I must love them with all my heart': Petecostal mission and the Romani Other. *The Anthropology of East Europe Review* 25 (2): 132-142.

Rorke, B. & Wilkens, A. (2006). *Roma inclusion*. Open Society Institute. Online la: http://www.soros.org/initiatives/roma/articles_publications/publications/inclusion_20060605/Roma-Inclusion-WEB.pdf (Accesat în Ianuarie 2012).

_____ (2011). *Beyond rhetoric: Roma integration roadmap for 2020*. Open Society Institute. Online la: http://www.soros.org/initiatives/roma/articles_publications/publications/beyond-rhetoric-20110616/beyond-rhetoric-2011-0616.pdf (Accesat în Ianuarie 2012).

- Rosch, E. (1973). On the internal structure of perceptual and semantic categories. În T.E. Moore (coordonator). *Cognitive development and acquisition of language*. New York: Academic press.
- Rostas, I. (2010). The responses of Romanian authorities to Roma migration. *Romani Mobilities in Europe. Multidisciplinary perspectives*. Oxford: International Conference. Refugee Studies Centre, University of Oxford. Online la: <http://academos.ro/sites/default/files/biblio-docs/207/conference-proceedings1.pdf> (Accesat în Ianuarie 2012).
- Rughinis, A. C. (2003-2004). *Social housing and Roma residents in Romania*. Open Society Institute. Online la: <http://www.policy.hu/document/200808/rughinis.pdf&letoltes=1> (Accesat în Ianuarie, 2012).
- _____ (2002). The problem Roma is dealing with is ethnic or social? *Revista de Asistență Socială* 4-5: 117-121.
- Sandu, A. (2005a). Poverty, women and child health in rural Romania: Uninformed choice or lack of Services? *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice* 7 (1): 5-28.
- Sandu, D. (2005b). *O hartă socială a comunităților de romi*. PROROMI: București.
- Sandu, M. (2005c) Romii din Romania: Repere prin istorie. București: Vanemonde. Online la: http://www.unicef.org/romania/ro/Repere_istorice.pdf (Accesat în Ianuarie 2012).
- Sarău, G. (2002). Reușita modelului românesc privind educația romilor și predarea limbii materne romanii. *Revista de Asistență Socială* 4-5: 183-191.
- Schneeweis, A. (2011). Constructing the Roma audience: public health communication and intervention in contemporary Romania. *Critical Public Health* 21 (3): 297-312.
- Seghedi, A., Gheorghiu, M. & Hawke, L., (2011). *Inversarea tendinței de creștere a decalajului educațional*. București: Asociația Ovidiu Rom. Online la: <http://www.ovid.ro/wp-content/uploads/2011/09/Raport-Catre-Ministrul-Educ-atiei-Primul-An.pdf> (Accesat în Ianuarie 2012).
- Skotvedt, T. (2010). Romanian Roma migrations to Norway - Push and pull factors. *Romani Mobilities in Europe. Multidisciplinary perspectives*. Oxford: International Conference. Refugee Studies Centre, University of Oxford. Online la: <http://academos.ro/sites/default/files/biblio-docs/207/conference-proceedings1.pdf> (Accesat în Ianuarie 2012).
- Solimene, M. (2010). Xoraxané Romá, Romanian Rom and Rome. *Romani Mobilities in Europe. Multidisciplinary perspectives*. Oxford: International Conference. Refugee Studies Centre, University of Oxford. Online la: <http://academos.ro/sites/default/files/biblio-docs/207/conference-proceedings1.pdf> (Accesat în Ianuarie 2012).
- _____ (2011). "These Romanians have ruined Italy". Xoraxané Romá, Romanian Roma and Rome. *Journal of Modern Italian Studies* 16 (5): 637-651.
- Stănculescu, M. & Berevoescu, I. (2004). *Sărac lipit, caut altă viață*. București: Nemira.
- Stelian, D. C. (2009). *Copiii romi între supraviețuire și succes*. București: Editura Expert.
- Stewart, M. (1997). *The Time of the Gypsies*. Colorado: Westview Press.
- Surdu, L. & Surdu, M. (2006). *Broadening the agenda: The status of Romani women in Romania*. Open Society Institute. Online la http://www.soros.org/initiatives/roma/articles_publications/publications/broadening_20060313/broadening_agenda.pdf (Accesat în Ianuarie 2012).

- _____ (2008). *Monitorizarea aplicării măsurilor împotriva segregării școlare în România*. București: Editura MarLink. Online la: <http://www.unicef.ro/&files/monitorizarea-aplicarii-masurilor-impotriva-segregarii-scolare-in-romania.pdf> (Accesat în Ianuarie 2012).
- _____ (2010). Mecanismele de construcție și deconstrucție a stigmatizării, în cazul romilor din România. *Calitatea Vieții XXI* (1-2): 51-70.
- _____ (Coordonator) (2011). *Participare, absenteism școlar și experiența discriminării în cazul romilor din România*. UNICEF. București: Editura Vanemonde. Online la: http://www.unicef.ro/&files/ghid_absenteism.pdf (Accesat în Ianuarie 2012).
- Surdu, M. & Szira, J. (2009). *The impact analysis of affirmative action for Roma in high schools, vocational schools and universities*. The Gallup Organization Romania and Roma Education Fund. Online la: http://www.roma-educationfund.hu/sites/default/files/publications/gallup_romania_english.pdf (Accesat în Ianuarie 2012).
- _____ (2004a). *Desegregating Roma schools: A cost-benefit analysis*. Arves Publishing House. Online la: <http://www.policy.hu/surdu/final%20policy%20paper.pdf> (Accesat în Ianuarie 2012).
- _____ (2004b). *Sarcina și căsătoria timpurie în cazul tinerelor Roma*. UNICEF. Online la: http://www.unicef.org/romania/ro/Roma_Girls_Early_Marriage.pdf (Accesat în Ianuarie 2012).
- _____ (2004c). *Desegregating Romani schools in Romania: A cost-benefit analysis*. În E. Rekosh & M. Sleeper (Coordonatori) *Separate and unequal - Combating discrimination against Roma in Education*. Public Interest Law Initiative. Online la: http://pilnet.org/component/docman/doc_download/27-separate-and-unequal-combating-discrimination-against-roma.html (Accesat în Ianuarie 2012).
- Szelenyi, I. (2002). *Poverty, Ethnicity and Gender in Transitional Societies*. Budapest: Akademiai Kiado.
- Tamaș, K., Laslo, F. & Gabor, F. (Coordonatori) (2009). *Incluziune și excluziune. Studii de caz asupra comunităților de romi din Romania*. Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studiul Problemelor Minorităților Naționale : Kriterion.
- Teampău, P. (2009). "Cum ți-i norocu, cum dă Dumnezeu": Corp, gen și practici reproductive în comunitățile sărace din Hunedoara. *Nevi Sara Kali* 1: 200-220
- Temple, C. (1999). "Life Took Me Elsewhere." *The Roma Tutoring Project in Romania*. *Reading Teacher* 53 (3): 228-231.
- Teșliuc, E., Pop, L. & Florescu, R. (2003). *Protecting the poor and vulnerable*. A World Bank Raport: Romania. Washington: Poverty Assessment.
- The National Plan for Poverty Alleviation and Promotion of Social Inclusion - Romanian Government, HG nr. 829/2002, (2002). *Revista de Asistență Socială* 3.
- Tileaga, C. (2005). Accounting for extreme prejudice and legitimating blame in talk about Romanies. *Discourse & Society* 16 (5): 604-624.
- _____ (2006a). Representing the 'other': A discursive analysis of prejudice and moral exclusion in talk about Romanies. *Journal of Community and Applied Social Psychology* 16 (1): 19-41.
- _____ (2006b). Discourse, dominance and power relations: Inequality as a social and interactional object. *Ethnicities* 6 (4): 476-497.
- _____ (2007). Ideologies of moral exclusion: A critical discursive reframing of depersonalization, delegitimization and dehumanization. *British Journal of Social Psychology* 46 (4): 717-737.

- Troc, G. (2002). A state of despair: Roma (Gypsy) population during Transition. *Studia Europaea* XLVII (1-2): 49-90.
- UNPD & BRC (2002). *Avoiding the dependency trap. United Nations Development Programme*. Online la <http://europeandcis.undp.org/environment/show/67D586E9-F203-1EE9-BE5BEB0F6A1D4179> (Accesat în Ianuarie 2012).
- Vincze, E. (2010). Culture rights and moral entitlement. *Nevi Sara Kali* 2: 10-28
- _____ (2011a). Making a living in a segregated urban area. *Nevi Sara Kali* 3: 157-172.
- _____ (2011b). *Accesul femeilor și bărbaților de etnie romă la muncă decentă. Viață cotidiană, politici și proiecte*. Cluj-Napoca: Editura Fundației Desire. Online la: <http://www.femrom.ro/infopub/2011/volum%20cercetare%20web.pdf> (Accesat în Ianuarie, 2012).
- _____ (2011c). The intersectionality of social status, ethnicity and gender in schooling. *Nevi Sara Kali* 3: 43-70.
- Voicu, M. & Popescu, R. (2009). Nașterea și căsătoria la populația de romi. *Calitatea Vieții* XVII (3-4): 253-279.
- Voicu, M. (Coordonator) (2007). *Nevoi și resurse în comunitățile de romi*. București: Fundația Soros.
- Walker, G. (2009). Inclusive education in Romania: policies and practices in post-Communist Romania. *International Journal of Inclusive Education* 14 (2): 165-181.
- Warner, K. E. (1979). The economic implications of preventive health care. *Social Science and Medicine* 13c: 227-237.
- Woodcock, S. (2007). Romania and Europe: Roma, Rroma and Țigani as sites for contestation of ethno-national identities. *Patterns of Prejudice* 41 (5): 493-515.
- Zamfir, C. & Preda, M. (2002). *Romii în România*. București: Editura Expert.
- _____ (2002). The Roma problem: a new approach to the relationship between ethnicity and modernization. *Revista de Asistență Socială* 4-5: 55-63.
- _____ (2003). Problema romilor: o nouă considerare a relației dintre etnic și modernizare. Asistența socială. Online la: http://193.231.1.3/file.php/1/publicatii/prof.dr._ZAMFIR_Catalin/Catalin_Zamfir_-_Etnic_si_modernizare.pdf (Accesat în Ianuarie 2012).
- Zamfir, E. & Zamfir, C. (Coordonatori) (1993). *Țiganii între ignorare și îngrijorare*. București: Editura Alternative.
- Zoon, I. (2001). *On the margins. Roma and public services in Romania, Bulgaria, and Macedonia*. Open Society Institute. Online la: http://www.soros.org/initiatives/roma/articles_publications/publications/marginsromania_20011201/romania_bulgaria_macedonia.pdf (Accesat în Ianuarie 2012).